

Будиненко

ТВОРИ

ЕКЗАМЕН

ундіп

Перевірено

1932 р.

N

КООПЕРАТИВНЕ **РУХ** ВИДАВНИЦТВО

1

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ
Б. ГРІНЧЕНКА.

Редакція М. ГРІНЧЕНКОВОЇ.

Том I. Оповідання Кн. 1.

Б. Грінченко—вступне слово акад. С. Єфремова.

Чудова дівчина. Екзамен. Без хліба. Сама, зовсім сама. Сестриця Галя. Дядько Тимоха. Ксеня. Хата. Непокірний. Нелюб. Зустріч. Каторжна. Серед чужих людей. Байда. Олеся. Грицько. Украла. Кавуни. Павло хлібороб.

Ціна 1 крб.

Том II. Оповідання. Кн. 2.

Панько. Батько та дочка. Підпал. Хатка в балці. Дзвоник. Покупка. Палії. Як я вмер. Болотяна квітка. Сам собі пан. Пан Коцький. Брат на брата. Дрібнички: У церкві, Верби, Квітка, Вітер, Ліс, Степ горів. На замку св. янгола. Історія одного протесту. З задрощів.

Ціна 1 крб. 10 коп.

Томи III-VI. Повісті.

Сонячний промінь.—На розпутті.—Серед темної ночі.—Під тихими вербами.

Томи VII-VIII. Вірші. (Редакція С. Єфремова).

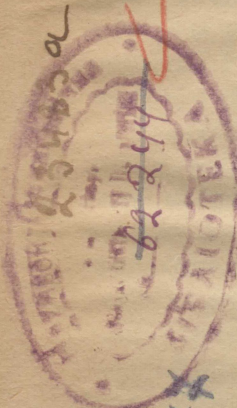
Томи IX-X. Драми й комедії.

Нахмарило.—Степовий гість.—Ясні зорі.—Серед бурі.—На громадській роботі.—На новий шлях.—Миротворці.

Б. ГРИНЧЕНКО

К-3
1865
БИБЛИОТЕКА

ЕКЗАМЕН

Державний Науково-Методологічний
Комітет НКО У.С.Р.Р. дозволив до
вжитку в дитячих книгозбірнях уста-
нов Соцвиху

НДІП
ПЕРЕВІРЕНО
1962 р.

В КАТАЛОГ ЗАНЕСЕНО

Х
КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО
1927

ПЕРЕВІРЕНО
1927

Х
ЦЕНТРАЛЬНИЙ
Дитяча Библиотека

Київ
Укрголовліт № 3718 (20914)—1926
Держтрест „Київ-Друк“.
1-ша фото-літо-друкарня,
Зам. № 539Д—4.000

ЕКЗАМЕН.

Сьогодні великий день у Тополівській школі: в цей день має відбутися екзамен, а на йому повинен бути член ради шкільної. Тим-то в школі ще з учора все готується. І молодий, що тільки перший рік учителює, вчитель, і сторож Кирило Криворукий працюються з усієї сили. Ще вчора маненька хатка, що волость віддала у своєму будинкові на школу, хатка, завбільшки сорок квадратних аршин, почала чепуритися. Усі ями в земляній долівці позасипувано, а потім сторож примазував їх глиною і кожному школярові прикро наказував, щоб вони, хлопці, яко мога обережніше приторкалися своїми ногами до примазаних місцин:

— А то візьме та й товче чобітьми! Де-б оберегати, легенько ступати, а він товче. А ти за ним маж та рівняй! От уже приїде пан, то він вам дасть!

Тим часом учитель власноручно порався коло пообпадалих шпарун на стінах та на грубі і, закативши рукава за лікті, щиро примазував рудою й білою глиною, зовсім не зважаючи на те, що така праця а ні трохи не відповідала його вчительським обов'язкам. Але що-ж було робити, коли він ніяк не здолав домог-

тися, щоб громадський атаман дав йому мазільниць?!
Школярські парти, що стільки разів цієї зими захажувались розсипатися під школярами, та й розсипалися навіть часом, ці парти позбивано тепер гвіздками й клинцями, і вони почали позирати якось навіть спишна; та це не перешкоджало сторожеві Кирилові подавати вчителю до уваги, що коли вони, школярі, не побережуться, то «от-та гемонська задня парта коли-б не обернулась, бо там ніяк не приладнаєш однієї ніжки». Та й учительському стільцеві, що якось випадком мабуть потрапив до школи, треба було лікаря, і вчитель довго працювався, силкуючись, щоб замість трьох було в його чотири ноги, як то повинно бути в кожного порядного стільця. Ще два стільці взято в батюшки і в волості—про самого батюшку й про «члена».

Сьогодні й школярі поприходили, одягшись, мов по-празниковому: мало не на всіх були новіші свитки, а то й чумарки, босих не було.

Сторож в-останнє витирав три вікна шкільної світлиці. Батюшка та вчитель розмовляли про-між себе і боялись за того або иншого школяра, що міг не здати екзамену.

Школярі й собі з запалом розмовляли.

— Чого-ж він приїде, той пан?—допитувався маленький хлопчик, що тільки одну зиму походив до школи, у свого старшого товариша.

— А питатиметься, чи навчилися ми...

— А він який? Страшний?

— Та хіба-ж я знаю: я й сам його не бачив. Спитайсь у Олексія Петровича.

— Олексію Петровичу,—озивається школяр до вчителя,—а він страшний?

— Хто?

— А той пан, що приїде?

Учитель силкується впевнити, що страшного в «тому панові» нічого нема.

— А він не битиме?—не покида свого школяр.

— Та ні! Хто-ж тут сміє битися?—дуже зважливо впевняє другий.

— Е, не сміє! А як питається, а ти й не знатимеш, то що тоді? Тоді й битиме...

У другому місці, де сидять що-найстарші, чути, як вони бубонять собі під ніс, ще раз прочитуючи вивчене. Кожен працює, бо кожному хочеться мати «свідоцтво».

Один маненький хлопчик заліз у куток і наляканими очима поглядає навкруги: він заздальгідь злякався «пана».

— Я втечу, як він приїде!—шепоче він на вухо своєму товаришеві.

Зненацька розітнувся скрик. То якийсь, занадто сміливий, хлопець, не лякаючись ні трохи сподіваного «пана», гепнув по спині свого товариша.

— Половина десятої,—промовив батюшка,—нехай сідають: скоро мабуть приїде.

Вчитель глянув на батюшчин годинник (шкільного або свого дасть біг!) і звелів дежурному покликати тих школярів, що були на дворі.

Гуртом сипнули школярі до класу і, стовпившись коло дверей, почали скидати свитки, складаючи їх у

купу на долівці в школі. Хтось штовхнув діжечку з водою, що стояла тут-ж і пообливав одержу. Сміх і галас. З'явивсь сторож і, бубонячи собі під ніс щось про «безрахубних шибеників», довів знову все до ладу.

Прочитали молитву, посідали. Вчитель та батюшка, поділивши школярів, почали дещо перепитувати їх, перебиваючи один одному. Але діло не ладналося і вчителі, і школярі були стурбовані.

Якось минула година. Чого-ж він не їде?

Вчитель знову випустив школярів зо школи. Менші побігли, а старші, що здають екзамен на «свідоцтво», знов до книжок. Батюшці надокучило ждати, і він пішов додому, попрохавши зараз-же прислати по його, скоро приїде член.

А член усе не їхав. Старші ще щиріше вчать, хоч учитель і впевняє, що їм тепер краще буде пробігатися.

Минає година, друга, третя. Страшний пан, що так довго примушував себе дождатися, ще більше тепер лякав школярів. І потомились усі, і пана страшно,—так-би і втік.

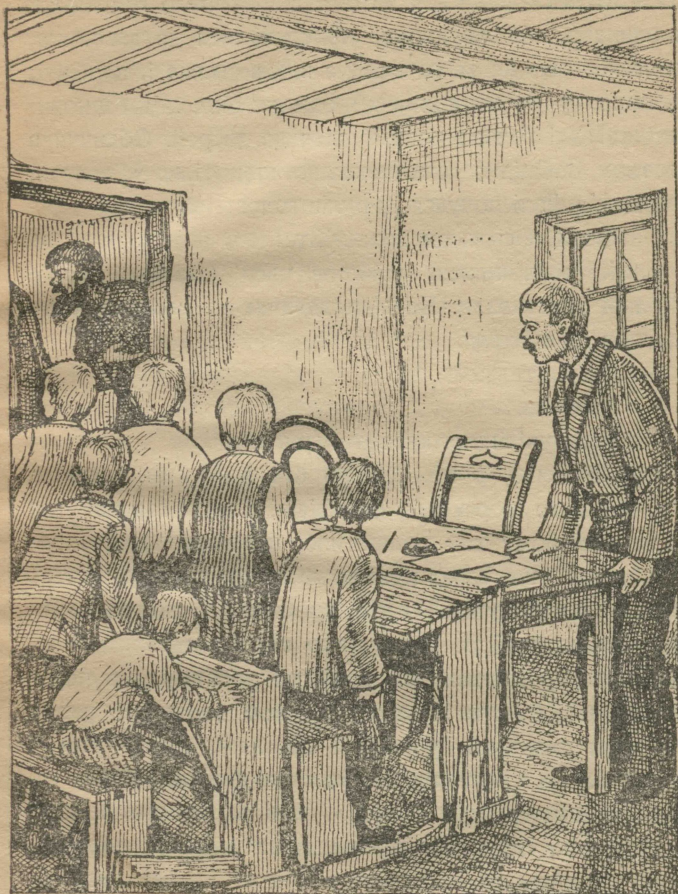
Нарешті, години в три, зненацька стало чути дзвоник.

— Їде, їде!..—розітнувся шепіт про-між школярів.

Ту-ж мить сторож Кирило, відчинивши двері, оповістив:

— Їде, вже біля Стецькового шинку.

Вчитель послав одного хлопця по батюшку. Школярі сипонули в школу. Миттю посідали, випростались і затихли. Маленький школярик, що хотів утікати від

..Далі почувся Кирилів голос: „Сюди! Ось сюди пожалуйте!“

пана, ще більше заліз у куток і ввесь зігнувся, неначе якось хотів сховатись. Багатьом перехопило дух. Вони, пів-злякано, пів-дивуючись, прислухались до дзвоника, що все голосніше та голосніше видзвонював і, нарешті, в-останнє гучно дзенькнувши, замовк біля самої школи. Приїхав! Усі голови повернулися до дверей. Обличчя в багатьох побіліли; деякі злякано шепотіли: «Господи, поможи!...» Далі почувся Кирилів голос:

— Сюди! Ось сюди пожалуйте!

Двері відчинилися, увійшов член шкільної ради. Школярі повставали. Не відмовляючи на їх поклін, він підійшов до вчителя.

— Ви учитель?

— Учитель.

— Член учілищного совета Куценко.

Пан Куценко років 25—30 був волосним писарем, а жінка його торгувала бакалією. І в писарстві, і в крамарстві йому так пощастило, що через десять років він мав уже свою крамницю в повітовому місті і, потроху посуваючись угору, зробився з писаря значною особою в місті. Недавнечко він був міським головою, а тепер директором повітового банку, що через його-ж шахрайства незабаром має впасти, і разом він—член земської управи і шкільної ради,—тим і їздить він по сільських школах на экзамени, яко голова «екзаменаційної комісії». Але як непевні голосні й приголосні, проклята літера *ѣ* та й усякі інші хитрощі російського правопису ніколи не давалися до зрозуміння панові членові, то він, звичайно, на экзаменах з російської мови любіше мовчав. На экзаменах-же

з закону божого та з рахунків почувався він вільніше, найбільш як справа доходила до лічби. Арихметику у межах цілої лічби він добре вивчив ще як був писарем, а директорування в банку дало йому змогу перемогти й «дробі», і пан член особливо на рахунки й наполягав на екзаменах. Він завсігди возив з собою свій завдачник, де були папірцями й олівцем позначені завдання, які він звичайно і безодмінно давав рішати школярам. До цього треба додати хіба ще те, що силкуючись удати з себе пана, він без жалю нівечив і українську, і російську мову, нехтуючи першу і не знаючи другої.

Прийшов піп, посідали за стіл. Член витяг якісь папери і порозкладав їх на столі. Коло їх ліг заялозений завдачник Євтушевського з позакладаними в його папірцями, потім перо й олівець, що з'явилися з членової кешені. Діти з острахом поглядали на всі ці приготування. Часом хтось тихо шепотів:

— І в його завдачник є!

— Перо як срібне блищить..

— Дайте список учеников,—голосно сказав член.

Реєстр дали, і він уткнув у його носа. Тихо-тихо стало,—чути було, як муха, летячи, дзвеніла крилами. Школярі вже не перешіптувались; вони ждали, що то буде...

— Байденко Іван!—голосно вигукнув пан член.

Викликаний хлопець схопивсь і почав пролазити про-між тісно поставляними ослонами. Ноги в його якомсь не слухалися, чеплялися за ніжки від ослонів; видко було, що хлопець лякався. Нарешті, вилізши, він несміливо підійшов до столу і вклонився.

— Ну, по закону,—муркнув член.—Читай молитву господню.

Хлопець тремтячим голосом почав:

— «Отче наш, іже еси...

— Тройце!—знову звелів член.

Хлопець і ту проказав.

— А што ето такое тройця?—запитався член.

Хлопець силкується щось сказати, але не може.

— Ну-ну!—підганя батюшка.—Я-ж вам ето об'яснял, как-же ти не знаєш?

— Тройця...—почина хлопець і стає.—Тройця... це—бог-отец, і син, і дух святий...

— А шо-ж то, три бога?—допитується член.

— Ні, один...

— Ну, как-же то один? Розкажи!

Хлопець мовчить.

— Ну, чого-ж ти мовчиш?—знов підганя батюшка:—ти-ж знаєш!

Хлопець то червоніє, то біліє, він тремтячою рукою тре чоло, видко, як замружіли і змокрили очі, затіпалися губи. Йому стало страшно.

— Ето значить... обикнóвенно, це всьо одно, шо от свет од сонця ісходить і шо того... теє...,—об'ясніть йому, батюшка!—докінчив член, що хотів був навести відоме порівнання з біблійної історії Рудакова, але не зміг і заплутавсь.

Батюшка вияснив.

— Тепер по священній історії...—промовив учитель.

— Розкажеш про Ноя і его синовеі?—спитав піп.

— Розкажу,—відмовив, трохи заспокоївшись, хлопець і почав розказувати.

— А шо,—знацячка перехоплює його бповідь член,—харашо сделал Хам с отцом?

— Ні...

— Обикнóвенно, он отца не уважал, посміялся с него... за то єму і наказаніє. А ти уважаєш отца? Слушаєшся?—знацячка грізно запитується член.

— Слухаюсь...—відмовляє переляканий його голо-
сом хлопець.

— То-то!... Всегда должно слушаться, потому отец
обыкнóвенно єсть родитель!—промовля член, удаючись
уже до всіх школярів, а ті зо страхом дивились на все,
що робилося в їх перед очима.

— Тепер по арихметике! От я вже сам єго спр-
шу,—промовив член.

Тут уже було йому широке поле до діяльности і він,
розгорнувши свого завдачника і нашукавши по прикме-
тах завдання, почав ним мучити хлопця. На щастя хло-
пець знав.

— Тепер по-руському!

— Читай!—промовив учитель, показуючи хлопцеві
в книжку.

— «Мартышка в старости слаба глазами стала, а у
людей она слыхала, что это зло еще не так большой
руки, лишь стоит завести очки...» і т. д.

— Розкажи!

Хлопець ламаною великоруською мовою переказує
прочитане, всячину плутаючи:

—...вона слухала, що у людей більші руки і очки... стоїть та й крутить хвостом...

— Да, очки надела,—додає член.—Хорошо! Будеть!—промовив він і, нахилившись над реєстром, хотів писати «балли».

— Может бить, пісать ещо?—спитавсь учитель.

— Мм...—муркнув член, погадавши мабуть про недосяжні правила правопису.—Нехай пишеть!..

Вчитель почав читати якийсь уривок з книги, а школяр писав на класовій таблиці. Потім почали виправляти помилки. Член якось підсунув до себе книжку і, звіряючи з нею написане, знайшов дві помилки. Зоставалось їх ще з п'ятеро, але член сказав, що все останнє так, і хлопця пущенб.

Саме таким робом узялися й до другого школяра. Тільки як дійшли до арихметики, бідолашний ніяк не міг рішити завдання; і даремно направляв його вчитель, даремно підганяв член. Нарешті член не вдержавсь:

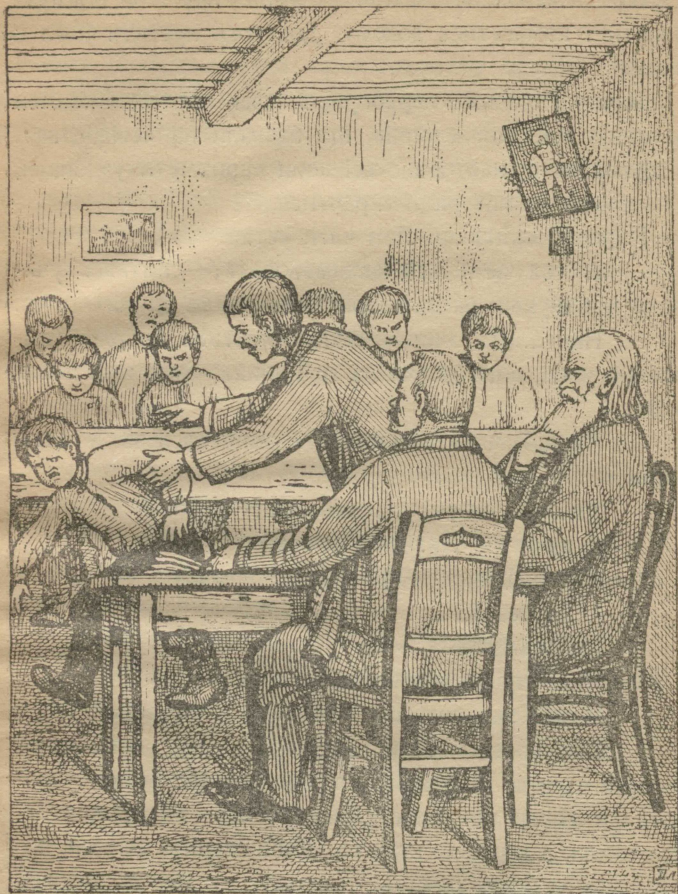
— Шо ето?—зненацька крикнув він:—Арихметики не знають, щитать не умеють! Ви учитель, ви нічого не делали! Я в училищний совет на вас подам рапорт!

Бідолашний учитель тільки крутивсь на одному місці. Школярі сиділи білі, як крейда.

Зненацька озвалося хлипання, спершу тихше, а далі все голосніше й голосніше, і перейшло, нарешті, у голосні заводи плачу. Плакав саме той маленький хлопчик, що ще заздалегідь хотів утікати від «пана».

— У! Я не хочу тут!... Я не хочу! Я додому піду!—ридаючи казав він.

Почувши це, член зупинився. Вчитель побіг до

Вчитель побіг до хлопця. Але він не зважав на вмовлення і не покидав ридати і намагався додому. Довелось пустити його з школи.

хлопця. Але він не зважав на вмовлення і не покидав ридати і намагатися додому. Довелось пустити його з школи.

Бачачи, що вже переборщив, член притих. Екзамен останніх шістьох хлопців, що здавали на «свідоцтва», відбувся тихо, надто, що всі вони «арихметику» знали, і пан член не мав рації сердитися.

Нарешті скінчили. Пан член устав.

— А тех не будем екзаменовать?—спитавсь учитель, показуючи на школярів першого та другого року.

— Ннет... Та они умеють читать?...—казав утомлений член, поглядаючи на годинника: було вже шість годин.

— Хлопці, читать умеете?—запитався він у школярів.

— Умієм...—несміливо відмовили деякі.

— А щитать? Ну: дважды сем?

— Чотирнадцять!—гукнули всі відразу.

— А 25 без 7?

— Вісімнадцять.

— Ну...—промовив член, вагаючись.

— Може, закусить-би...—обіззавсь батюшка.

— Обикнóвенно... не мішало-б... Ну, деті,—знов оззався член до школярів, а ті чогось повставали,—значить ви тепер получите свідетельство—каторие екзамен здали, а каторие нет, то, обикнóвенно, учітєся, потому шо наука... то-єсть... потому, шо без єї человек тьомний... А арихметику, особливо арихметику шоб знали. Потому, обикнóвенно, арихметика—то велика наука!..—і показуючи великість «арихметики», яко на-

уки, пан член підняв угору проти лоба пальця і штрикнув їм у повітря.

Далі течії членового красномовства всохли і він став, не знаючи, що казати. Школярі, батьюшка, вчитель і собі стояли, не знаючи, що їм робити.

— Так от шо... теє...—почав знову член, згадавши, як він колись був укупі з інспектором на екзамені і як саме той закінчив його:—школа у вас хорошая і я так доложу у совет. І арихметику знають,—один не знаєть, ну, та то вже нічево...—І член, так само, як і інспектор, подав руку вчителеві та батьющі.

— Так їх распустіть?—спитав учитель.

— Еге, да...

— Читайте молитву!—промовив учитель.

Хлопці, тупочучи ногами, повернулись до ікони. Прочитали молитву.

— Ну, тепер теє... домой ідіть!—почав член.—А ми до вас, батьюшка. Обикнóвенно треба закусьть. Може-б того... й водочка?..

— А всенепремінно!... Як-же!... Пожалуйте!...

— Так-так... От ми там и протокол екзаменський подпишем...

7777

КООПЕРАТИВНЕ
ВИДАВНИЦТВО „РУХ“

Харків, вул. 1-го Травня, 10, тел. № 29-84.

ВИДАЄ ТВОРИ УКРАЇНСЬКИХ КЛАСИКІВ

Друкується повне видання творів ІВАНА ФРАНКА, В. ВИННИЧЕНКА, М. ЧЕРНЯВСЬКОГО, Б. ГРІНЧЕНКА, О. КОБИЛЯНСЬКОЇ.

ВИДАЄ „ТЕАТРАЛЬНУ БІБЛІОТЕКУ“, якої незабаром вийде 100 книжечок. Всі п'єси Репертуарною Радою Головополітосвіти дозволені до вистави.

ВИДАЄ ПОПУЛЯРНІ ДЕШЕВІ ВИДАННЯ невеличкими книжечками з творів ФРАНКА, ВИННИЧЕНКА, ГРІНЧЕНКА, ЧЕРНЯВСЬКОГО.

ВИДАЄ ПОПУЛЯРНУ БІБЛІОТЕКУ красного письменства невеличкими книжечками.

ВИДАЄ ПІДРУЧНІ КНИГИ найпотрібніші для першого й другого ступеня українізації.

ВИДАЄ ДИТЯЧУ ЛІТЕРАТУРУ.

КОМОРА „Руху“ має видання ВСІХ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАВНИЦТВ, складає БІБЛІОТЕКИ, висилає книжки на замовлення, дає по змозі найбільшу знижку й висилає книжки на всі позаміські замовлення накладною платнею.

КООПЕРАТИВНЕ
ВИДАВНИЦТВО

„РУХ“

ТВОРИ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

в невеличких книжечках під назвою
„ГРІНЧЕНКІВСЬКА БІБЛІОТЕКА“.

Ілюстрації П. ЛАПИНА.

	Ціна
1. Екзамен	10 коп.
2. Непокірний	15 ”
3. Без хліба	15 ”
4. Палії	10 ”
5. Сам собі пан	15 ”
6. Нелюб	— ”
7. Серед чужих людей	— ”
8. Каторжна	— ”
9. Підпал	— ”
10. Брат на брата	— ”
11. Сестриця Галя	— ”
12. Ксеня	— ”
13. Хата	— ”
14. Грицько	— ”
15. Украда	— ”
16. Батько та дочка	— ”
17. Хатка в балці	— ”

Ціна 10 коп.

ГУРТОВА КОМОРА

Харків, ул. 1-го травня, ч. 10

Телеф. 29-84.